

Review of the book *Op verdenking gevangengezet*

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Rechtsgeleerd Magazijn Themis

Publication date:
2000

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. S. (2000). Review of the book *Op verdenking gevangengezet: het voorarrest tussen beginselen en praktische behoeften*, J. uit Beijerse, 2000. *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 161, 98-100.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

M.S. Groenhuijsen

Jolande uit Beijerse, Op verdenking gevangengezet. Het voorarrest tussen beginselen en praktische behoeften, diss. Rotterdam, Nijmegen 1998, XI + 230 pp.

1. Over sommige onderwerpen raken we nooit uitgepraat. Eén daarvan is de voorlopige hechtenis. Iedereen die vertrouwd is met de praktijk van de strafrechtspleging weet dat er eigenlijk dogmatisch geen goede rechtvaardiging is te geven voor het langdurig opsluiten van verdachten van wie de schuld aan een misdrijf (nog) niet bindend door een rechter is vastgesteld. Anderzijds is het - zowel intuïtief als bij nadere overdenking - nauwelijks aan twijfel onderhevig dat het niet zelden absoluut onvermijdelijk is om vrijheidsbenemende maatregelen te treffen lang voordat een strafzaak eindigt met een finaal rechterlijk oordeel. Beide gezichtspunten zijn alleen te combineren met besef van een kwaad geweten. Strafrechtjuristen hebben dit van oudsher onder ogen gezien door de voorlopige hechtenis aan te merken als een "noodzakelijk kwaad". De Pinto schreef al in 1852 de woorden waar we ons sindsdien nauwelijks aan hebben kunnen ontworstelen: "De preventieve gevangenis is een noodzakelijk kwaad. De preventieve gevangenis is op zich zelve eene groote onregtvaardigheid, omdat men iemand op bloote, min of meer gewigtige, vermoedens opsluit, vóórdat zijn schuld is bewezen, zoolang bijgevolg zijne onschuld moet verondersteld worden". We weten dat het eigenlijk niet klopt, maar we moeten wel. Dat is de houding die al anderhalve eeuw wordt aangenomen tegenover het voorarrest. Maar uiteraard kan de strafrechtswetenschap zich niet zonder slag of stoot bij deze stand van zaken neerleggen. Alleen al daarom is het goed dat er onlangs opnieuw, na de dissertaties van P.J. Baauw (1979) en J.P. Balkema (1980), een proefschrift is verschenen over dit belangrijke onderwerp. En het boek heeft duidelijk een toegevoegde waarde. Het is helder geschreven en naar mijn mening prachtig uitgegeven door Ars Aequi Libri. Mw. Uit Beijerse opent met de vaststelling dat de rechtsgrond van voorarrest in de literatuur nauwelijks ter

sprake komt. Vervolgens merkt zij op dat de spanning tussen de preventieve detentie en de onschuldpresumptie van art. 6 EVRM doorgaans slechts summier wordt aangestipt (p. 2). Dat lijkt op een scherpe probleemstelling voor het boek, maar dat blijkt toch niet het geval te zijn. Want het proefschrift gaat opnieuw slechts in beperkte mate over rechtsgrond en verenigbaarheid met het onschuldvermoeden, doch biedt anderzijds allerlei andere zinvolle algemene beschouwingen over de voorlopige hechtenis. De kern van het werk wordt waarschijnlijk het best getypeerd in zijn ondertitel: "voorarrest tussen beginselen en praktische behoeften".

2. Het boek is overzichtelijk ingedeeld. In hoofdstuk 2 wordt een algemeen historisch overzicht gegeven van de maatschappelijke en strafrechtspolitieke invloeden op de regeling van het voorarrest. Mw. Uit Beijerse onderscheidt in hoofdzaak drie perioden in de geschiedenis, die in het boek steeds opeenvolgend worden besproken. Ten eerste het tijdvak tussen 1838 en 1886, aangeduid als de periode van het liberalisme en de opvattingen van het klassieke strafrecht. Voorarrest werd destijds bij uitstek als problematisch ervaren en alleen gerechtvaardigd geacht ter verzekering van de uiteindelijk op te leggen straf. Daarna kwam de periode tussen 1886 en 1926, waarin de invloed van de Moderne Richting zichtbaar werd. Preventieve detentie werd toen steeds meer gezien als middel ter voorkoming van recidive door "gewoontemisdadigers". Dan volgt een analyse van de jaren tussen 1926 en 1969. De schrijfster beschouwt dit hele tijdvak als een autoritaire periode. Voorlopige hechtenis werd toen vooral een instrument om het staatsgezag te bevestigen. Door een snelle en zichtbare reactie op strafbare feiten zou met name de generale preventie moeten worden bevorderd. Daarna wordt uiteraard melding gemaakt van de befaamde jaren 1969-1974 waarin "bevrijding en democratisering" het motto vormden, met als resultaat een ingrijpende wetswijziging teneinde de voorlopige hechtenis terug te dringen. Ik maak twee kanttekeningen bij dit historische overzicht. Ten eerste meen ik dat de auteur er in is geslaagd om in kort bestek een werkelijk interessante impressie

te geven van het verband tussen juridische voorschriften en de toenmalige maatschappelijke omstandigheden. Zij geeft korte maar uiterst adequate typering van de samenleving anno 1838 en 1926, die echt inzicht bieden in regelingen die soms tot op de dag van vandaag nog bestaan (o.a. p. 31-35). Een mooi voorbeeld hiervan is dat het in 1838 wel een paar dagen kon duren om een op heterdaad aangehouden verdachte voor te geleiden aan de officier van justitie in de hoofdplaats van het arrondissement, omdat het vervoer nog grotendeels te paard geschiedde (p. 98). Dit leidde tot de tussenstap van voorgeleiding aan een hulpofficier, doorgaans een politiemann met een hogere rang.¹ Mijn tweede kanttekening betreft de betekenis van de *praesumptio innocentiae* voor het onderhavige onderwerp. Eerlijk gezegd komt dit beginsel er - anders dan wordt gesuggereerd in het eerste hoofdstuk - tamelijk bekaaid af. Er wordt relatief weinig aandacht aan besteed (zie m.n. p. 10, 154, 176, 178, 192/3 en vooral p. 199) en wat er over wordt gezegd is niet steeds overtuigend. Ik zet vooral vraagtekens bij de bewering van de auteur dat de onschuldpresumptie zowel een funderend als een begrenzend principe vormt (o.a. p. 8 e.v.). Dat het een *begrenzende* functie heeft leidt geen twijfel. Maar dat het als ongeschreven beginsel ook een *funderende* rol heeft, bestrijd ik. Welbeschouwd is de *praesumptio innocentiae* het contrapunt van voorarrest. Het beginsel kan dan ook alleen een kritische functie hebben, maar nooit en in geen enkel opzicht een legitimerende functie. Op dit punt zou de analyse verder hebben kunnen reiken.

3. Na de algemene historische beschouwing volgen drie hoofdstukken waarin de opeenvolgende regelingen van voorarrest vanuit meer specifieke gezichtspunten of invalshoeken worden gezien. Hoofdstuk 3 gaat over de "materiële grondslag", hoofdstuk 4 over de "bevoegdheidsverdeling", terwijl hoofdstuk 5

¹Mijn waardering voor de historische notities mag niet verhullen dat er af en toe ook te snel wordt gegeneraliseerd. Zo stelt de schrijfster op p. 35 dat kenmerkend voor de autoritaire opvattingen was de grote vrijheid die de rechter werd toegekend. In werkelijkheid is het juist zo dat de meest autoritaire regimes in menig opzicht de minste discretionaire ruimte overlaten aan de rechterlijke macht. Zie b.v. t.a.v. Nazi-Duitsland, H.L. Scheiber, *Gesetz und Richter*, Frankfurt am Main 1976, p. 191 e.v.

is gewijd aan "procedurele waarborgen". De materiële grondslag van voorlopige hechtenis bestaat historisch gezien (d.w.z. volgens de memorie van toelichting op het wetboek van strafvordering van 1926) uit drie onafhankelijke voorwaarden. Langdurige insluiting is alleen mogelijk als het gaat om een ernstig geval van normschending, als er een toegespitste grond van vrijheidsbeneming aanwezig is, en als er een ernstige mate van verdenking is dat de betrokkene inderdaad schuldig is. Ten aanzien van dit uitgangspunt wordt in hoofdstuk 3 aan de hand van vele voorbeelden aangetoond dat het stelsel als zodanig steeds opnieuw en ernstig is uitgehold. Denk bijvoorbeeld aan de enorme uitbreiding van de in aanmerking komende feiten voor de categorie personen zonder vaste woon- of verblijfplaats in Nederland (p. 73) en aan de inflatie bij de toepassing van de grond van herhalingsgevaar. Bij de bevoegdheidstoedeling, onderwerp van hoofdstuk 4, gaat het vooral om de vraag welke autoriteit op welk moment controle uitoefent over dwangmiddelen met een stijgende graad van ingrijpendheid. Ook in dit hoofdstuk worden gegevens vermeld die de moeite waard zijn. Zo wordt helder uiteengezet dat de inverzekeringstelling in 1926 een echte onderzoeksmaatregel was, die niet primair in het licht moet worden gezien van vrijheidsbeneming (p. 123-124). Dan is ook inzichtelijk waarom in de structuur van het wetboek de voorlopige hechtenis pas begint bij de fase van de bewaring (p. 126). Maar uit deze historische achtergrond komt tevens naar voren dat bestaande termijnen in deze fase verouderd en disfunctioneel zijn. En meer fundamenteel leidt dit tot de vraag waarom bewaring en gevangenhouding als verschillende vormen van voorlopige hechtenis zouden moeten worden behouden. Die vraag wordt wel opgeworpen (p. 96) maar voorzover ik kan overzien niet ten gronde beantwoord. De conclusie die zich op grond van hoofdstuk 4 opdringt is evenwel stellig: de inrichting van de voorschriften omtrent preventieve detentie is veel sterker afhankelijk van politieke opportuniteit en van de "stemming" in een bepaald tijdsgewricht dan van rechtsbeginselen met een dieper liggende normerende en regulatieve functie. Hoofdstuk 5 gaat, zoals gezegd, over de procedurele waarborgen. Dit betreft regels die voorschrijven dat de verdachte voorafgaande aan een

rechterlijke beslissing moet worden gehoord, dat hij aanspraak kan maken op rechtsbijstand, dat de rechterlijke beslissing moet worden gemotiveerd, etc. De slotsom van de schrijfster is dat dit type waarborgen in het wetboek van 1838 nauwelijks was opgenomen, dat in die situatie vanaf 1886 aanmerkelijke verbeteringen zijn aangebracht (met 1974 opnieuw als een soort climax) en dat deze procedurele waarborgen "zijn opgebouwd rond het op de onschuldpresumptie geënte beginsel van minimale toepassing" (p. 176). Dit laatste oordeel lijkt mij ongegrond. De procedurevoorschriften waarvan in dit hoofdstuk wordt verhaald zijn onmiskenbaar rijp en groen door elkaar. In menig opzicht vormen zij de uitdrukking van goede bedoelingen, maar het is mijns inziens niet mogelijk ze te reconstrueren als de uitwerking van een coherente strategie, laat staan als de concretisering van een welomlijnd rechtsbeginsel.

4. In hoofdstuk 6, de eigenlijke slotbeschouwing, wordt de bestaande wettelijke regeling opnieuw bezien. Met enig gewicht kondigt de schrijfster in de eerste zin van het hoofdstuk aan "dat het moment is aangebroken voor een fundamentele herbezinning op de huidige regeling van het voorarrest" (p. 177). Daarmee wordt wel een erg hoog verwachtingspatroon gewekt. Misschien wreekt zich juist in dit afrondende hoofdstuk de omstandigheid dat er geen scherpe probleemstelling aan het onderzoek ten grondslag lag. Nu worden er beschouwingen over uiteenlopende onderdelen van de wettelijke regeling voorgelegd die ieder op zich nuttig, verstandig en verdedigbaar zijn, maar waarin ik toch een rode draad mis. De vigerende drie materiële voorwaarden voor toepassing van voorlopige hechtenis geven in het Nederlandse strafprocesrecht een verderstreckende bescherming aan verdachten dan is vereist volgens de minimumnormen van art. 5 lid 1c EVRM (p. 194). Maar anderzijds is het bekende schema van art. 67 Sv (gevallen) en art. 67a Sv (gronden) een "onoverzichtelijk geheel" (p. 200). Mw. Uit Beijerse vindt het onjuist dat het begrip "ernstige bezwaren" wettelijk niet nader is ingevuld (p. 201). Ten aanzien van de vrees voor nieuwe misdrijven en de geschokte rechtsorde concludeert zij (m.i. terecht, maar dat terzijde); "De grond kan

veel helderder en inzichtelijker worden omschreven wanneer het tegenwicht voor de onschuldpresumptie niet wordt gezocht in de zwaarte van het gevreesde delict, maar in de zekerheid dat er sprake is van een onmiddellijk door het voorarrest af te wenden gevaar dat betrekking kan hebben op elk feit waarvoor voorlopige hechtenis mogelijk is". (p. 202). Opnieuw terecht stelt zij vast dat de toevoeging of juist het behoud van veel van de in art. 67 Sv voorkomende feiten ontoereikend is gemotiveerd (p. 204). Dat komt o.a. omdat de verhouding tussen voorlopige hechtenis en de andere dwangmiddelen onvoldoende is doordacht. De inverzekeringstelling zou volgens de auteur moeten worden beperkt tot een termijn van drie dagen zonder mogelijkheid van verlenging (p. 205). De nu nog relatief weinig benutte mogelijkheid van schorsing van voorarrest onder voorwaarden zou in de toekomst een belangrijker rol kunnen spelen bij het terugdringen van de preventieve detentie (p. 209). Ideeën en opvattingen die wat mij betreft stuk voor stuk de moeite waard zijn. De enige vraag die resteert is of al deze standpunten voldoende systematische aansluiting hebben op de historische analyses en de daaruit af te leiden algemene ijkpunten uit de voorafgaande hoofdstukken. Op dat punt ben ik nog niet helemaal overtuigd. Maar misschien is dat wel een kwestie van presentatie, of juist een mooi aanknopingspunt voor een volgende stap in het onderzoek. De dissertatie van Mw. Uit Beijerse is in ieder geval een prima geschreven boek, met een historische dimensie die van wezenlijk belang is voor iedere contemporaine reflectie op de betekenis en de vormgeving van het voorarrest in de strafrechtspleging.

Tilburg, december 1999